

Hoe betrek je jongeren bij de geschiedenis en herinnering van de Tweede Wereldoorlog? Hoe maak je hen bewust van de maatschappelijke implicaties van vervolging, uitsluiting en discriminatie, maar ook van de impact van hun eigen keuzes en gedrag? Willemien Meershoek, directeur van Nationaal Monument Kamp Amersfoort, vertelt over het vernieuwde Herinneringscentrum.

door Lucia Hoenselaars

Hedendaagse dilemma's in de context van de oorlog

Willemien Meershoek

Foto: Ossip van Duynenrode

Op het terrein van Kamp Amersfoort, een doorgangs- en strafkamp waar tussen 1941 en 1945 onder direct bevel van de SS ongeveer 45.000 veelal politieke gevangenen onder verschrikkelijke omstandigheden werden opgesloten, is onlangs een indrukwekkend nieuw museumgebouw verrezen. 19 april werd het gebouw met ondergrondse museale ruimtes in gebruik genomen tijdens de jaarlijkse herdenking van de overdracht van het kamp aan het Rode Kruis. Mark Rutte merkte tijdens de officiële opening van het museumgebouw op dat je hier bijna letterlijk het gewicht van de geschiedenis kunt voelen: 'Een plek waar zo'n kolossaal kwaad plaatsvond, dat het meer dan 75 jaar later nog steeds een verpletterende indruk op je maakt als je hier rondloopt.'

Ik spreek via beeldbellen met directeur Willemien Meershoek, op een moment dat alle musea en herinneringscentra in Nederland nog gesloten zijn vanwege de coronamaatregelen. We spreken over online herdenken, het nieuwe museumgebouw, en de *virtual reality*-opstelling (VR) die daar te vinden is.

Wat betekent dit nieuwe museumgebouw voor de toekomst van Nationaal Monument Kamp Amersfoort?

'We hebben de afgelopen zes à zeven jaar gewerkt aan het nieuwe museumgebouw. Daarvoor hadden we alleen een bezoekerscentrum met een relatief kleine ruimte, en was je als bezoeker afhankelijk van een gids om te begrijpen wat voor plek dit is geweest. Maar we wilden meer doen dan de verhalen alleen door gidsen te laten vertellen. We wilden deze plek toekomstbestendig maken voor komende generaties. Hoe breng je het verhaal over als er geen mensen meer zijn die het uit de eerste hand kunnen vertellen? Wat ik heel mooi vind, is dat de architectuur van het nieuwe gebouw en de inhoud enorm goed samengaan. Het is niet alleen wat je ziet of hoort, maar het is ook wat je voelt en ervaart. Dat zorgt ervoor dat het bij bezoekers doordringt hoe zwaar het leven in Kamp Amersfoort is geweest. De architectuur vertelt een deel van dat verhaal, zonder het kamp exact na te bootsen. Het gebouw doet juist een beroep op de verbeelding.'

19 april was jullie tweede online herdenking, noodgedwongen door de coronamaatregelen. Is online eigenlijk ooit nog weg te denken bij de herdenkingen van Nationaal Monument Kamp Amersfoort?

'Nee, dat denk ik niet. We kijken er natuurlijk naar uit dat

Het vernieuwde museumgebouw van Nationaal Monument Kamp Amersfoort.

Virtual Reality opstelling.

we mensen weer in groten getale kunnen ontvangen. Maar aan de andere kant is het bereik door die online herdenkingen veel groter geworden. Veel mensen vertelden me dat ze met hun kinderen hebben gekeken en dat die aan de buis gekluisterd zaten. De video van de herdenking afgelopen jaar is heel bijzonder geworden en is vaak bekeken: het aantal views is veel hoger dan het aantal mensen dat je toe zou kunnen laten op het terrein. Maar je voelt natuurlijk wel het gemis op die dag, het gemis om met elkaar te kunnen zijn.

Vorig jaar na de herdenking kregen wij reacties, zoals: "Goh, ik had nooit verwacht dat het me zoveel zou doen, zo vanuit de huiskamer". Men gaf ook aan dat het een verschil maakte of zij iemand een toespraak zagen houden voor een publiek, of dat iemand direct in de camera sprak. Dus we moeten goed nadenken over hoe we die combinatie in stand houden, zodat je het zowel op locatie als thuis echt kan beleven. Ik denk dat het in de toekomst een combinatie moet blijven tussen online en fysiek herdenken.

De architectuur vertelt een deel van dat verhaal, zonder het kamp exact na te bootsen

Een van de middelen die jullie inzetten in de nieuwe museale ruimte is *virtual reality*. Wat kunnen bezoekers precies verwachten in de VR-opstelling?

'Halverwege de ondergrondse museale ruimte kom je een grote zwarte doos tegen met daarin de VR-op-

stelling. Je zit daar met een groep van maximaal 16 bezoekers in een kring en er starten videobeelden met een introductie door Winfried Baijens. Iedereen zet de VR-bril en een koptelefoon op en een virtuele Winfried legt vervolgens hedendaagse dilemma's voor. Gaandeweg wordt de groepsdruk opgevoerd, en komt er een competitief element in. Je wordt gedwongen om keuzes te maken, ook al is dat niet makkelijk.'

Wat willen jullie met deze opstelling teweegbrengen bij bezoekers?

'Mijn doelstelling was van meet af aan om met name jongeren bewuster te maken van het gegeven dat ze elke dag keuzes kunnen maken in hun gedrag. Keuzes met betrekking tot discriminatie, vooroordelen en (on)verdraagzaamheid. Wat ons betreft mag de programmering dan ook confronterend zijn. Het mag je confronteren met je eigen gedrag. Je kunt heel veel opslaan aan kennis, maar pas als je aangesproken wordt op je eigen gedrag, dan dringt het echt tot je door. En dat is wat deze VR-opstelling doet.'

Voor welke doelgroep is de VR-opstelling ontwikkeld?

'De VR-opstelling zal jongere generaties aanspreken, maar is daarnaast ook bedoeld voor beroepsgroepen als defensie en politie, waarin men regelmatig met dilemma's te maken krijgt. Zeker in deze beroepen is het goed om jezelf regelmatig een spiegel voor te houden. Ook kan het een nuttige voorbereiding zijn voor mensen die op missie gaan: ver van huis ga je misschien anders met beslissingen om dan je thuis zou doen. Verder is het programma ook geschikt voor bijvoorbeeld managementteams, fami-

Foto: Mike Bink

Het ondergrondse museum van Nationaal Monument Kamp Amersfoort.

lies en vriendengroepen. Eigenlijk voor elke groep die met minimaal zeven personen dit programma wil volgen.

De VR-opstelling snijdt groepsprocessen aan, keuzes, discriminatie, vooroordelen, en dat zijn allemaal thema's die heel belangrijk zijn voor scholen in het kader van burgerschapsonderwijs. De dilemma's zijn geen casussen uit de Tweede Wereldoorlog. We hebben expliciet gekozen voor hedendaagse dilemma's omdat je je toch niet echt kunt voorstellen hoe het was in de oorlog. Deze VR-opstelling zou dus in principe ook ergens in een bibliotheek kunnen staan, maar de installatie heeft hier extra waarde omdat deze juist in de context van dit voormalige kamp staat. Jongeren kunnen door middel van hedendaagse dilemma's de link leggen tussen het heden en de oorlog, die ze leren kennen door de rest van de programmering in het museumgebouw. Op die manier komen de moeilijke keuzes uit die tijd dichterbij. Het gaat er uiteindelijk om dat we ons realiseren dat het op microniveau, als persoon, goed is om stil te staan bij de keuzes die je maakt. Verder is het mooi om te vertellen dat we met MBO Amersfoort een vijfjarige overeenkomst hebben, wat inhoudt dat de komende vijf jaar 2000 studenten per jaar een rondleiding volgen en dit VR-programma volgen. De school vindt dit belangrijk in het kader van burgerschapsonderwijs. Daar zijn we echt blij mee.'

Wat verwacht je dat deze VR-opstelling zal losmaken bij bezoekers? Hoe hebben jullie je daarop voorbereid?

'We hebben altijd gezocht naar een evenwicht: de

opstelling mag confronterend zijn, maar niet zodanig dat iemand in psychische nood terechtkomt. Dat is niet de bedoeling. De opstelling is om die reden ook heel zorgvuldig gebouwd in samenwerking met de vakgroep psychologie en ethiek van de Universiteit Leiden. In het programma is ook een vraaggesprek tussen de presentator en een psychologe verwerkt waarbij de inhoud wordt geïllustreerd. Vooral bij scholieren bereiden we ons erop voor dat de VR-opstelling aangrijpend kan zijn. We willen daarom graag ook docenten uitnodigen. We willen de docenten zelf de VR-opstelling laten ervaren zodat ze weten waar hun leerlingen tijdens een bezoek aan blootgesteld zullen worden. Zo worden docenten zich ervan bewust dat eventuele nazorg of een nagesprek nodig is in de klas en kunnen ze daarop anticiperen. Wij helpen scholen om in elk geval dat gesprek aan te gaan. Een bezoek aan Kamp Amersfoort kan een heftige aanzet zijn, waar de school daarna zelf op voort kan borduren.'

Je wordt gedwongen om keuzes te maken, ook al is dat niet makkelijk

Hoe hebben jullie museumvrijwilligers voorbereid die de VR-opstelling begeleiden?

'Bij de VR-opstelling is altijd een vrijwilliger aanwezig die het proces begeleidt en als mediator optreedt wanneer de deelnemers achteraf hun reacties met elkaar delen. De vrijwilligers die we hebben aangewezen voor deze rol hebben een training van ARQ gevolgd waarbij ze meer inzicht kregen in groepsdynamieken en hoe ze hier als mediators mee om kunnen gaan.'

Waar kijk je als directeur van Nationaal Monument Kamp Amersfoort het meeste naar uit wanneer de coronamaatregelen worden opgeheven? Wat was het afgelopen jaar het grootste gemis?

'Het grootste gemis was het wegblijven van bezoekers, want we zijn natuurlijk altijd een bezoekerscentrum geweest en nu hebben we zelfs een nieuw museum dat we bezoekers willen tonen. Het lijkt me fantastisch om binnenkort weer een toestroom aan mensen te zien. We hebben genoeg werk te doen, maar uiteindelijk gaat het hier om herinneren, bezinnen en leren. En daar heb je bezoekers voor nodig. Dat moet je echt met elkaar doen.'

Lucia Hoenselaars – Beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolgving en Geweld en eindredacteur van Impact Magazine.